

Grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren

De belangrijkste resultaten uit het onderzoek 'Laat je nu horen!'

Lisette Kuyper, John de Wit, Philippe Adam, Liesbeth Woertman, Willy van Berlo

Rutgers Nisso Groep; Universiteit Utrecht; National Centre in HIV Social Research, Sydney, Australië;
Institute for Prevention and Social Research, Utrecht

Samenvatting

Om meer inzicht te krijgen in de diversiteit in grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren en de specifieke risico- en beschermingsfactoren voor diverse vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen, hebben de Universiteit Utrecht en de Rutgers Nisso Groep een grootschalig onderzoek onder jongeren ($N = 1350$, 15-25 jaar) uitgevoerd naar de aard en achtergronden van grensoverschrijdende seks. Dit artikel geeft een overzicht van de belangrijkste bevindingen. Er wordt ingegaan op de diverse vormen van grensoverschrijdend seksueel gedrag die jongeren meemaken en vertonen (bijvoorbeeld verbale manipulatie of seksuele dwang). Ook worden verschillende individuele en sociale risico- en beschermingsfactoren in kaart gebracht. De algemene conclusie uit het onderzoek is dat zowel jonge vrouwen als jonge mannen een scala aan grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen rapporteren. De risicofactoren voor de verschillende vormen van grensoverschrijdende seks lopen uiteen, maar er zijn ook een aantal meer algemene risicofactoren. Voor het meemaken van grensoverschrijdende seksuele ervaringen zijn dit, naast het zijn van een vrouw, het hebben van een groter aantal seksuele partners, ambigue communicatie over seks en een minder goede band met de ouders. Voor het vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag zijn, naast het zijn van een man, een positievere attitude ten aanzien van grensoverschrijdend seksueel gedrag, seksueel sensatie zoeken en symbolisch verzet (nee zeggen tegen gewenste seks) algemenere risicofactoren. De relatie tussen seksuele en relationele vaardigheden en het meemaken en vertonen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onderstreept de noodzaak tot een samenhangend aanbod op het gebied van effectieve seksuele en relationele vorming voor jongeren, waarin preventie van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen en adequate communicatie over seks belangrijke onderdelen zijn.

Grensoverschrijdende seks omvat een scala aan seksuele ervaringen en gedragingen die over de grens van een van de betrokkenen gaan en waarbij een partner die op dat moment geen seks wil wordt overgehaald, beïnvloed, gemanipuleerd, gechan-

teerd of gedwongen (Crown & Roberts, 2007; Farris, Treat, Viken & McFall, 2008; Krahe, Waizenhöfer & Möller, 2003; LaCasse & Mendelson, 2007). Grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen variëren van ongewenste seksuele opmerkingen tot gedwongen penetratie door wie, op welke manier en in welke situatie dan ook. Een eenduidig prevalentiecijfer voor grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen valt, mede door de diversiteit in ervaringen en gedragingen, niet te geven. Spitzberg (1999) constateerde in een bespreking van 120 internationale studies dat ongeveer 13% van de vrouwen en 3% van de mannen ooit is verkracht. Nog eens 18% van de vrouwen en 6% van de mannen had een poging tot verkrachting meegemaakt. Deze ervaringen laten echter slechts een deel van het verhaal zien, waarbij grensoverschrijdende ervaringen zonder fysiek contact (zoals seksueel getinte opmerkingen of ongewenst mas-

Drs. L. Kuyper, onderzoeker Rutgers Nisso Groep en Universiteit Utrecht

Prof. dr. J. de Wit, ZonMw hoogleraar Universiteit Utrecht; hoogleraar-directeur National Centre in HIV Social Research, Sydney, Australië

Dr. P. Adam, senior onderzoeker National Centre in HIV Social Research, Sydney, Australië; algemeen directeur Institute for Prevention and Social Research, Utrecht

Prof. dr. L. Woertman, hoogleraar Universiteit Utrecht

Drs. W. van Berlo, programmacoördinator Rutgers Nisso Groep
Correspondentie: Lisette Kuyper, Rutgers Nisso Groep, Postbus 9022, 3506 GA Utrecht. T: 030-2329809; E: l.kuyper@rng.nl

Ontvangen: 12 januari 2010; Geaccepteerd: 9 mei 2010-05-19

turberen in iemands bijzijn) of minder eenduidige vormen van beïnvloeding (bijvoorbeeld zeuren om seks), buiten beschouwing zijn gelaten.

In Nederland is recent een aantal onderzoeken naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren uitgevoerd die inzicht geven in de prevalentie van grensoverschrijdende seks. Het meest brede overzicht is gebaseerd op het onderzoek "Seks onder je 25ste" (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). Uit deze grootschalige, representatieve zelfrapportage studie kwam naar voren dat een aanzienlijk percentage van de Nederlandse jongeren te maken krijgt met seksuele dwang. Ruim 4% van de mannen en bijna 18% van de vrouwen gaf aan ooit gedwongen te zijn tot seks. Daarnaast rapporteerde ruim 4% van de mannen en 1% van de vrouwen dat zij zelf ooit iemand hadden gedwongen tot seks. Als het gaat om grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen in specifieke contexten, of specifieke vormen van grensoverschrijdende ervaringen, laat een studie van Timmermans (2005) zien dat 18% van de 14- en 15-jarigen in het afgelopen jaar op school te maken heeft gekregen met grensoverschrijdende seksuele ervaringen. Hierbij ging het in 53% van de gevallen om ervaringen zonder fysiek contact (zoals het maken van seksueel getinte opmerkingen). Bij een op de vijf ervaringen was er wel sprake van fysiek contact (zoals ongewenste aanrakingen). Een studie van De Graaf en Vanwesenbeeck (2006) onder actief Internettende jongeren liet zien dat 12% van de mannen en 35% van de vrouwen in het afgelopen jaar op Internet iets vervelends meemaakte op seksueel gebied.

Risico- en beschermingsfactoren

Voor een effectieve preventie van de verschillende vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen is het belangrijk om, naast betrouwbare cijfers over de prevalentie, inzicht te genereren in de risico- en beschermingsfactoren voor het al dan niet meemaken of vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag. Een groot aantal internationale studies, aangevuld met enkele Nederlandse onderzoeken (zie onder andere De Bruijn, Burrie & Van Wel, 2006; De Graaf et al., 2005) geeft inzicht in de mogelijke factoren. In dit artikel worden de risico- en beschermingsfactoren voor het meemaken en vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag in kaart gebracht op basis van de sociaal-ecologische benadering (WHO, 2002). Deze benadering veronderstelt dat het meemaken of vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag niet vanuit één of enkele individuele factoren kan worden verklaard, maar dat er sprake is van een

samenstel tussen diverse individuele en sociale factoren.

Er kunnen verschillende categorieën van individuele factoren worden onderscheiden. De eerste categorie van individuele factoren zijn de *sociaal-demografische kenmerken*. De kans op grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen verschilt tussen sociaal-demografische groepen: vrouwen, lager opgeleide jongeren, niet-westerse jongeren en homoseksuele jongeren lopen een groter risico om grensoverschrijdende seksuele ervaringen mee te maken (De Bruijn et al., 2006; De Graaf et al., 2005; De Graaf & Vanwesenbeeck, 2006; Timmerman, 2005), terwijl mannen vaker grensoverschrijdend seksueel gedrag vertonen (De Graaf et al., 2005; Timmerman, 2005). Daarnaast bleken mannen met een niet-westerse achtergrond hun laatste partner vaker tot seks te hebben gedwongen (De Graaf et al., 2005). In een recent onderzoek van Hendriks, Slotboom en Verbrugge (2010) komt een lager opleidingsniveau ook als risicofactor naar voren voor het vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag.

Een andere categorie van individuele factoren bestaat uit iemands *achtergrond en gedrag*. Hieronder valt onder andere de invloed van iemands seksuele en relationele geschiedenis. Zo vergroten het hebben van meer seksuele partners (Abbey & McAuslan, 2004), het starten met seks op jonge leeftijd (Krahé, 1998) en het hebben van seks met losse partners (Testa & Dermen, 1999) de kans op het meemaken of vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag. Naast het seksuele gedrag zijn ook andere gedragingen van belang. Jongeren die meer alcohol en/of drugs gebruiken lopen een verhoogd risico op zowel het meemaken als vertonen van grensoverschrijdende seks (Abbey & McAuslan, 2004; Borowski, Hogan & Ireland, 1997; George & Stoner, 2000; Moore et al., 2008). Een derde, veel bediscussieerde, potentiële gedragsfactor die mogelijk van invloed is op grensoverschrijdend seksueel gedrag, zijn media- en pornoconsumptie. Overzichtsartikelen van Ward (2003) en Kingston, Malamuth, Fedoroff en Marschall (2009) laten zien dat media- en pornogebruik inderdaad invloed kunnen hebben op (grensoverschrijdende) seksuele gedragingen. Kingston et al. (2009) concludeerden dat pornogebruik een risicofactor kan zijn voor grensoverschrijdend seksueel gedrag, maar voornamelijk voor mannen die ook al hoger scoren op andere risicofactoren.

Seksuele attitudes en motieven vormen een derde categorie van individuele factoren die gerelateerd zijn aan het wel of niet meemaken van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen. Jongeren met een positieve attitude ten opzichte van seksuele

dwang blijken vaker grensoverschrijdend seksueel gedrag te vertonen én mee te maken (Forbes, Adam-Curtis & White, 2004; Foshee, Benefield, Ennett, Bauman & Bangdiwala, 2001; Hines, 2007). Maar ook attitudes en motieven die niet direct op seksuele dwang betrekking hebben beïnvloeden de kans om dit gedrag wel of niet mee te maken of te vertonen. Zo worden jongeren met een lagere eigenwaarde vaker het slachtoffer van seksuele dwang (Testa & Dermen, 1999) en gaan jongeren met dominantie of hedonistische motieven voor seks vaker zelf over andermans grens (White et al., 2008).

Tot slot vormen *seksuele en relationele vaardigheden* ook een categorie van individuele factoren die mogelijk een rol spelen bij grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen. Een voorbeeld van een vaardigheid uit deze categorie is het kunnen aangeven wat ongewenst is op seksueel gebied: jongeren die ongewenste seks kunnen weigeren, lopen minder kans om grensoverschrijdende seks mee te maken (Morokoff et al., 1997; Testa & Dermen, 1999; Testa et al., 2007). Daarnaast blijkt ook duidelijke communicatie van belang. Ambigue communicatie over het wel of niet willen van seks is zowel een risicofactor voor het meemaken als voor het vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag (Krahé, Scheinberger-Olwig & Koplin, 2000; Krahé et al., 2003).

Naast individuele invloeden spelen ook sociale factoren een belangrijke rol in het verklaren van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen. De sociale factoren kunnen worden ondergebracht in twee categorieën: de *invloed van ouders* en van *vrienden en leeftijdsgenoten*. Een goede band tussen jongeren en hun ouders beschermt tegen zowel het meemaken als het vertonen van grensoverschrijdende seks (De Bruijn et al., 2006; De Graaf et al., 2005; Salter et al., 2003). Naast de invloed van ouders zijn het zich conformeren aan vrienden of het ervaren van groepsdruk (De Bruijn et al., 2006; Krahé et al., 2003) en het rondhangen bij of lid zijn van bepaalde jongerengroepen (Borowsky et al., 1997; Murner & Kohlman, 2007) gerelateerd aan het meemaken en vertonen van grensoverschrijdende seks.

De huidige studie

Ondanks het aanzienlijke aantal (internationale) studies naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen van jongeren is er een aantal hiaten in de kennis te onderscheiden. Zo richten bestaande studies zich veelal op een specifieke vorm van grensoverschrijdende seks (bijvoorbeeld het meemaken van seksueel geweld of ongewenste intimiteiten op het Internet) of maken zij gebruik van een samengestelde, dichotome

maat, waarbij de verschillende vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen of gedragingen worden samengevat. Door het samenvoegen van diverse ervaringen en gedragingen in een dichotome maat, of door de focus op een specifieke vorm van grensoverschrijding, kan geen inzicht worden verkregen in de risico- en beschermingsfactoren voor de verschillende gedragingen en ervaringen. Aanvullende problemen met de bestaande (internationale) literatuur zijn dat er in studies vaak gebruik wordt gemaakt van homogene steekproeven van respondenten (bijvoorbeeld studenten) die niet, of nauwelijks, verschillen naar opleidingsniveau, seksuele voorkeur of etniciteit. Ook worden mannen nog vaak alleen als plegers en vrouwen alleen als slachtoffers geïncludeerd.

Om meer inzicht te krijgen in het scala aan grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren en de mogelijke risico- en beschermingsfactoren voor diverse vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen, hebben de Universiteit Utrecht en de Rutgers Nisso Groep in de loop van 2008/2009 een onderzoek uitgevoerd onder een grote groep seksueel actieve jongeren die verschillen in termen van geslacht, opleidingsniveau, etniciteit en seksuele oriëntatie. In dit artikel wordt verslag gedaan van de belangrijkste bevindingen en wordt antwoord gegeven op de volgende vragen: 1) Welke vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen maken jongeren mee en vertonen zij zelf en 2) Welke risico- en beschermingsfactoren hangen samen met de diverse vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen. Het onderzoeksrapport waarop dit artikel mede gebaseerd is (Kuyper, De Wit, Adam, Woertman & van Berlo, 2010), en waarin ook aandacht wordt besteed aan additionele onderzoeksvragen, kan worden opgevraagd bij de eerste auteur.

Methode

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is uitgevoerd via het Internet en gegevens zijn verzameld middels digitale zelfrapportagevragenlijsten op de website www.laatjenuhoren.nl. Naast de digitale vragenlijsten bevatte de site ook informatie over het onderzoek, de contactgegevens van het onderzoeksteam en een lijst met hulpverleners waar jongeren terecht konden met vragen over grensoverschrijdende ervaringen en gedragingen. Het onderzoek is via oproepen in jongerenmedia¹ en door middel van berichten op de intranetpagina's van verschillende ROC's² onder de aandacht van de doelgroep gebracht. Om zo min mogelijk vertekening in de werving te creëren is in de oproepen niet expliciet verwezen naar

grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen. Wel is in deze oproep expliciet vermeld dat het onderzoek betrekking had op zowel leuke als vervelende ervaringen met seksualiteit.

Om praktische redenen is de dataverzameling verdeeld over meerdere vragenlijsten. De eerste vragenlijst konden de deelnemers geheel anoniem via de website invullen. Alle jongeren die de eerste vragenlijst hadden ingevuld is gevraagd of zij ook de vragen van de tweede lijst wilden beantwoorden. Jongeren die ook de vervolgvragenlijst wilden invullen is om een e-mailadres gevraagd, zodat zij na ongeveer een maand een link naar de tweede vragenlijst toegestuurd konden krijgen. De emailadressen van de jongeren zijn apart van hun antwoorden opgeslagen. Alle data zijn bewaard op een beveiligde server van de Universiteit Utrecht en zijn alleen toegankelijk voor de betrokken onderzoekers. Onder de deelnemers werden 10 iPod's en 8 cadeaubonnen ter waarde van 100 euro verloot. Het onderzoeksprotocol is beoordeeld door de adviescommissie van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht en niet toetsingsplichtig bevonden in de zin van de Wet Mensgebonden Onderzoek.

Meetinstrumenten

Met de eerste vragenlijst werden mogelijke risico- en beschermingsfactoren gemeten waarvan uit een voorafgaande literatuurstudie bleek dat deze van invloed kunnen zijn op grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen. In dit onderzoek is specifiek gekeken naar de rol van sociaal-demografische kenmerken (geslacht, leeftijd, opleiding, etniciteit, religie en seksuele oriëntatie), aspecten van achtergrond en gedrag (stedelijkheid woonplaats, eenoudergezin, het hebben van een vaste partner, alcoholgebruik, drugsgebruik, aantal seksuele partners, leeftijd eerste keer seks, ervaring met ruilseks (het geven of ontvangen

van geld of andere dingen in ruil voor seks), ervaring met seks met iemand die men via Internet kent, muzikale voorkeur, tv-gebruik, Internetgebruik en porno-gebruik), specifieke seksuele attitudes en motieven (attitude ten opzichte van seksuele dwang, seksuele eigenwaarde, seksueel sensatie zoeken, motieven voor seks en relatiegerichtheid), componenten van seksuele en relationele vaardigheden (seks kunnen weigeren en initiëren en ambigue communicatie (symbolisch verzet tegen seks terwijl de seks wel degelijk gewent is, of instemmen met seks die ongewent is) en aspecten van de sociale context (sociale integratie, jongerencultuur, vrijetijdsbesteding en band met de ouders). Naast enkelvoudige vragen voor sociaal-demografische kenmerken, achtergrond en gedrag (zoals vragen naar geslacht, hoeveelheid seksuele partners of de frequentie waarmee deelnemers TV kijken), is gebruik gemaakt van bestaande (deels gevalideerde) instrumenten die door het onderzoeksteam zijn vertaald en voorgelegd aan de begeleidingscommissie bij het onderzoek, een expert op het gebied van jongerencommunicatie, alsmede aan een testpanel van vijf jongeren met wie alle vragenlijsten zijn doorgesproken. Voor meer informatie over deze instrumenten aangaande de herkomst, hoeveelheid items en betrouwbaarheid verwijzen wij de lezer naar Bijlage 1.

De tweede vragenlijst inventariseerde grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen. Aan de hand van een, op onze jonge, Nederlandse en deels lageropgeleide steekproef, aangepaste versie³ van de Sexual Experiences Survey (SES) (Koss et al., 2007) is onderzocht of jongeren diverse vormen van grensoverschrijdende ervaringen of gedragingen hadden meegemaakt of vertoond sinds hun veertiende verjaardag. Jongeren zijn acht items over grensoverschrijdende seks voorgelegd die betrekking hadden op situaties waarbij er sprake is van fysiek contact. De fysieke contacten zijn verder onderverdeeld in drie vormen van

¹ De volgende jongerenmedia zetten een link op hun website: Girlz!, FunX, Radio 538, Sugababes/Superdudes, CosmoGirl!, ZijaanZij, Femfusion, Gayboy Support, Hindoe Studenten Forum Nederland, Menara, Marokko Media, Expreszo en PartyPeeps2000. De volgende jongerenmedia/instellingen namen de wervingsoproep op in hun digitale nieuwsbrief: Radio 538, CosmoGirl!, Stichting Pann, Jong&Out (van COC Nederland), Present Promotions, Studentennet, FunX en PartyFlock. Pauze Magazine plaatste een oproep in de gedrukte versie van het blad en TMF besteedde aandacht aan het onderzoek in het tv-programma 'Kijk dit nou!'. Het jongerenproject 'Let me know' verspreidde een oproep onder haar deelnemers en er stond een oproep op het jongerendeel van de website seksualiteit.nl.

² De volgende ROC's plaatsten een oproep op hun intranet: Albeda College, Da Vinci College, Friesland College, Graafschap College, Koning Willem 1 College, ROC Landstede, Leeuwenborgh Opleidingen, Rijn IJssel College, Arcus College, ROC De Leijgraaf, ROC Eindhoven, ROC Flevoland, ROC Leiden, ROC Mondriaan, ROC Nijmegen, ROC Nova College, ROC Amsterdam, ROC Westerschelde, ROC Zeeland en ROC Zadkine.

³ De oorspronkelijke items van de SES zijn op een aantal manieren aangepast om de vragenlijst meer geschikt te maken voor ons onderzoek en de doelgroep. De korte versie van de SES is gebruikt, maar er zijn een aantal items uit de lange versie van de SES toegevoegd. Ook is een van de items in twee items onderverdeeld, om de leesbaarheid te bevorderen. De items over pogingen tot grensoverschrijding zijn achterwege gelaten. Tot slot zijn de oorspronkelijke antwoordcategoriën "0/1/2/3/3+" omgezet in de antwoordcategoriën "nooit / een keer / meer dan een keer", zoals door Price en Byers (1999) is gesuggereerd voor onderzoek onder jongeren. De andere aanpassingen zijn gemaakt op basis van suggesties van experts en van de jongeren uit het testpanel. De veranderingen zijn in overleg met de auteur van de oorspronkelijke schaal doorgevoerd (Koss, persoonlijke communicatie, 19 november 2008; 24 november 2008; 5 januari 2009).

grensoverschrijding naar de gebruikte strategie: *verbale manipulatie* (overhalen, zeuren, roddelen of boos worden), *situatiegebonden misbruik* (misbruik maken van dronkenschap) en *seksuele dwang* (drogeren, grensoverschrijding door met meerdere personen samen te werken, bedreigingen of geweld). Voor het meten van grensoverschrijdende seks zonder fysiek contact zijn 11 items gebruikt, op basis waarvan twee vormen zijn onderscheiden: *directe* ervaringen en gedragingen waarbij de betrokkenen lijfelijk aanwezig zijn (bijvoorbeeld seksueel getinte opmerkingen maken of in iemands aanwezigheid masturberen), en *mediagereleerde* ervaringen en gedragingen, waarbij grensoverschrijding via een medium plaatsvindt (bijvoorbeeld seksueel getinte telefoontjes plegen of voor de webcam masturberen). Alle vijf de vormen van grensoverschrijdende seks zijn samengesteld voor zowel het meemaken als het uitoefenen van grensoverschrijdend seksueel gedrag (0 = geen ervaring mee; 1 = minstens 1 keer meegemaakt of vertoond).

Deelnemers

In het onderzoek is gestreefd naar het samenstellen van een steekproef van seksueel actieve jongeren (15-25 jaar) waarin subgroepen jongeren (vrouwen en

mannen, lager en hoger opgeleide jongeren, niet-westerse en westerse jongeren, homo-en bi- en heteroseksuele jongeren) voldoende vertegenwoordigd zijn. In totaal vulden 4562 seksueel actieve jongeren van 15 tot en met 25 jaar de eerste vragenlijst in. Hiervan kwamen 2936 jongeren in aanmerking voor deelname aan het verdere onderzoek⁴. Van deze jongeren is 56.8% ($n = 1627$) begonnen met het invullen van de tweede vragenlijst en 82.1% ($n = 1375$) van hen maakte deze vragenlijst ook af. De sociaal-demografische kenmerken van de jongeren die de twee vragenlijsten serieus en volledig invulden en tot de doelgroep behoren zijn weergegeven in Tabel 1. De sociaal-demografische kenmerken van de deelnemers die ook vragenlijst 2 invulden verschillen in een aantal opzichten van de deelnemers die vragenlijst 1 invulden.

Analyses

Voor het in kaart brengen van de diversiteit aan grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren is gebruik gemaakt van descriptieve statistieken (percentages). Verschillen tussen mannen en vrouwen in het meemaken en vertonen van de verschillende grensoverschrijdende seksuele ervaringen

Tabel 1. Sociaal-demografische kenmerken van deelnemers (in procenten en gemiddelden)

	Vragenlijst 1 ($n = 4562$)	Vragenlijst 2 ($n = 1334$)
Geslacht		
man	30.4	25.9***
vrouw	69.6	74.1***
Opleiding ¹		
lager opgeleid	62.7	55.2***
hoger opgeleid	37.3	44.8***
Etniciteit		
autochtoon/westers	82.3	87.5***
Turks/Marokkaans	7.0	2.9***
Surinaams/Antilliaans	4.0	3.4
overig niet-westers	6.1	6.7
Religie		
geen	52.5	51.0
christendom	40.0	43.0***
islam	7.4	3.2***
overige religies	1.6	1.3
Seksuele oriëntatie ²		
Bi- of homoseksueel	9.2	12.8***
heteroseksueel	90.8	87.2***
Leeftijd (gemiddelde)	18.51	18.59
Stedelijkheid woonplaats (gemiddelde)	2.79	2.79

Noot. Getoetst is of de kenmerken van de deelnemers aan vragenlijst 2 verschillen van de kenmerken van de deelnemers aan vragenlijst 1

¹ Hoger opgeleide jongeren zijn jongeren die nog bezig zijn met een opleiding van minstens HAVO-niveau (HAVO, VWO, HBO of universiteit) of jongeren geen opleiding meer volgen en minstens HBO of universiteit hebben afgemaakt. Lageropgeleide jongeren zijn jongeren die hun opleiding al hebben afgerond en geen HBO of universitaire opleiding hebben gevolgd, of na hun middelbare school geen vervolgopleiding hebben gedaan.

² Heteroseksuele jongeren zijn jongeren die zich voornamelijk of uitsluitend aangetrokken voelen tot mensen van het andere geslacht. Homo- en biseksuele jongeren zijn jongeren die zich tot beide geslachten aangetrokken voelen, of voornamelijk of uitsluitend tot hun eigen geslacht.

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

en gedragingen zijn onderzocht door middel van Chi-kwadraat toetsen. Hiervoor is een significantieniveau van $p < .05$ aangehouden.

Risico- en beschermingsfactoren zijn geanalyseerd met behulp van stapsgewijze logistische regressie-analyses. Deze analyses zijn apart uitgevoerd voor de vijf verschillende grensoverschrijdende seksuele ervaringen (verbale manipulatie, situationeel misbruik, seksuele dwang, directe grensoverschrijding zonder fysiek contact en mediagerelateerde grensoverschrijding) en voor de vijf verschillende gedragingen. De analyses zijn gestructureerd naar het sociaal-ecologische model. De eerste stap bevatte de sociaal-demografische variabelen. In de tweede stap zijn de achtergrond en gedragsvariabelen aan dit model toegevoegd. Voor deze variabelen is gekeken welk van de variabelen een unieke bijdrage aan het model leverden. De variabelen die een unieke bijdrage leverden zijn meegenomen naar de volgende stap in de analyse. In deze derde stap zijn de variabelen die betrekking hadden op seksuele attitudes en motieven toegevoegd aan het model (dat verder de demografische kenmerken en de significante achtergrond en gedragsvariabelen uit stap 2 bevatte). De variabelen uit deze derde stap die (naast de al eerder geïnccludeerde variabelen) een significante bijdrage aan het model leverden, zijn wederom meegenomen naar de volgende stap. In stap 4 en 5 zijn respectievelijk de variabelen met betrekking tot seksuele en relationele vaardigheden en sociale context toegevoegd. Hierbij is dezelfde werkwijze als in de stappen 2 en 3 gebruikt. Het eindmodel voor het verklaren van de desbetreffende grensoverschrijdende ervaring of gedraging bestond uit alle sociaal-demografische kenmerken en de variabelen die in de stappen 2 tot en met 5 een significante bijdrage leverden aan het model.

Omdat de stappen 2 tot en met 5 een exploratief karakter hadden, is een significantie op trendniveau gehanteerd ($p < .10$) voor het toevoegen van variabelen aan de volgende stap. In de uiteindelijke modellen zijn alleen variabelen die op $p < .05$ niveau significant waren beschouwd als unieke voorspellers. Om de rapportage beknopt te houden, worden in dit artikel alleen de eindmodellen voor de verschillende ervaringen en gedragingen weergegeven.

Resultaten

Grensoverschrijdende ervaringen en gedragingen

In Tabel 2 is te zien in welke mate de respondenten

ervaringen rapporteren met het meemaken of vertonen van diverse subvormen van grensoverschrijdende seks.

In totaal rapporteerde 83.9% van de deelnemende vrouwen en 66.3% van de mannen sinds hun veertiende verjaardag iets te hebben meegemaakt op seksueel gebied wat voor hen over een grens ging. Deze ervaringen varieerden onderling sterk. Het meemaken van directe grensoverschrijding zonder fysiek contact (bijv. aangestaard worden, opmerkingen krijgen) werd het meest gerapporteerd en seksuele dwang het minst. Echter, 15.8% van de vrouwen en 7.5% van de mannen had ervaring met seksuele dwang. Als naar alle vormen van grensoverschrijdende seksuele gedragingen wordt gekeken, dan gaf 48.2% van de vrouwen en 74.7% van de mannen aan wel eens een vorm van grensoverschrijdend seksueel gedrag te hebben vertoond. De rangorde van de prevalentie van de verschillende subvormen van grensoverschrijdend seksueel gedrag was gelijk aan die voor het meemaken van grensoverschrijdende seksuele ervaringen.

Risico- en beschermingsfactoren

In Tabel 3 en Tabel 4 worden de eindmodellen van de analyses van risico- en beschermingsfactoren voor het meemaken en vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag weergegeven.

In het algemeen kan worden gesteld dat bij het meemaken van grensoverschrijdende seksuele ervaringen vooral achtergrond, gedrag en seksuele en relationele vaardigheden een rol speelden, evenals enkele aspecten van de sociale omgeving van jongeren. Bij het vertonen van grensoverschrijdende seksuele gedragingen speelden vooral seksuele attitudes en motieven een belangrijke rol, terwijl de sociale context een minder prominente rol speelde. Verder komt uit de analyses naar voren dat voor diverse vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen uiteenlopende factoren van belang zijn. Sommige risico- en beschermingsfactoren spelen bij de meerderheid van de ervaringen en gedragingen een rol, terwijl andere factoren gerelateerd zijn aan specifieke ervaringen en gedragingen.

Zowel het meemaken als het vertonen van diverse vormen van grensoverschrijdende seks was gerelateerd aan geslacht. Vrouwen maakten vaker diverse vormen van grensoverschrijdende gedragingen mee en mannen vertoonden vaker grensoverschrijdend seksueel gedrag. Een aantal factoren speelde bij de meer-

⁴ 32.1% gaf aan dat zij verder niet aan het onderzoek wilden meedoen ($n = 1474$), 3.8% van de jongeren zei wel mee te willen doen, maar gaf vervolgens geen e-mailadres op ($n = 175$), zodat zij niet benaderd konden worden en 1.6% ($n = 72$) gaf een ongeldig e-mail adres op.

derheid van de grensoverschrijdende seksuele *ervaringen* een rol. Jongeren met een groter aantal verschillende seksuele partners in hun leven maakten vaker grensoverschrijdende seksuele ervaringen mee. Jongeren die ambigue communiceerden over seks, in de vorm van symbolisch verzet ('nee' zeggen tegen seks die iemand wel wil en van plan is te gaan hebben) en instemming met ongewilde seks ('ja' zeggen tegen seks die iemand eigenlijk zelf niet wil), liepen eveneens een verhoogd risico op diverse grensoverschrijdende seksuele ervaringen. Een beschermende factor die bij de meeste typen grensoverschrijdende seksuele ervaringen een rol speelde was een goede band met ouder(s) of opvoeder(s).

Met betrekking tot het vertonen van grensoverschrijdende seksuele *gedragingen* bleek ook een aantal factoren voor meerdere vormen van grensoverschrijdend seksueel gedrag van belang. Jongeren die meer op zoek waren naar seksuele sensatie oefenden vaker grensoverschrijdend seksueel gedrag uit. Daarnaast bleken jongeren die positiever stonden ten opzichte van seksuele dwang ook meer grensoverschrijdend seksueel gedrag te vertonen. Symbolisch verzet tegen seks speelde ook een rol als risicofactor voor het vertonen van verschillende vormen van grensoverschrijdende seksuele gedragingen: jongeren die zelf wel eens 'nee' zeiden terwijl ze wel seks wilden, vertoonden meer grensoverschrijdend gedrag.

Tabel 2. Meemaken en vertonen van grensoverschrijdende seks sinds de 14de verjaardag (vrouw $n = 1000$; man $n = 350$)

	Meemaken			Vertonen		
	vrouwen %	mannen %	p	vrouwen %	mannen %	p
Grensoverschrijdend seksueel gedrag met fysiek contact						
aandringen	53.0	33.8	***	11.6	33.0	***
boos worden	24.6	10.1	***	8.0	14.2	**
Liegen	3.9	0.9	*	1.2	1.7	
<i>totaal verbale manipulatie</i>	57.2	40.1	***	16.7	39.1	***
gebruik maken van dronkenschap	22.2	19.0	*	7.2	16.5	***
<i>totaal situatiegebonden misbruik</i>	22.2	19.0	*	7.2	16.5	***
opzettelijk drogeren	4.8	4.9		1.5	2.8	a
in groepje werken	2.0	1.7		0.3	0.8	a
met geweld dreigen	3.9	0.9	**	0.1	0.6	a
geweld gebruiken	9.6	2.0	***	0.4	0.8	a
<i>totaal seksuele dwang</i>	15.8	7.5	***	2.1	3.9	*
Grensoverschrijdend seksueel gedrag zonder fysiek contact¹						
seksueel staren	52.7	29.7	***	21.2	39.7	***
seksuele opmerkingen	56.5	32.9	***	26.7	44.9	***
kijken naar seks/naaktheid	16.4	16.3		12.0	28.5	***
ander laat seksuele lichaamsdelen zien	34.9	21.5	***	10.4	18.3	**
seksuele bewegingen maken	37.1	23.8	***	8.4	20.0	***
masturberen in bijzijn	15.2	11.7		5.2	11.1	***
<i>totaal direct</i>	72.7	48.3	***	37.2	61.5	***
seksuele afbeeldingen sturen	22.4	19.7		7.2	15.9	***
porno laten zien	15.7	18.0		2.4	12.1	***
seksueel getinte telefoontjes	19.8	12.0	**	5.1	6.8	
seksueel getinte video/foto maken	8.6	5.2	*	2.2	6.4	***
voor webcam masturberen	27.9	13.2	***	2.9	6.1	**
<i>totaal mediagerelateerd</i>	46.4	37.4	**	12.3	26.5	***
<i>Grensoverschrijdend seksueel gedrag met fysiek contact totaal</i>	63.1	45.7	***	22.2	47.1	***
<i>Grensoverschrijdend seksueel gedrag zonder fysiek contact totaal</i>	75.8	53.7	***	38.4	63.2	***
<i>Grensoverschrijdende seks totaal</i>	83.9	66.3	***	48.2	74.7	***

¹ Noot. Het gaat hierbij om ervaringen die de deelnemer of de partner van de deelnemer niet wilde, of waarvan iemand op stoppen aandrong of voor het gedrag géén toestemming gaf.

^a verschil kan niet worden getoetst wegens te lage Minimal Expected Count (MEC > 5)

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Naast deze factoren die samenhangen met een meerderheid van de ervaringen of gedragingen, is er ook een groot aantal factoren dat een rol speelt bij het al dan niet meemaken of vertonen van specifieke vormen van grensoverschrijdend seksueel gedrag. Wegens de noodzakelijk beperkte ruimte lichten we hieronder drie voorbeelden van deze bevindingen toe.

Uit de analyses komt naar voren dat de achtergrond en het gedrag van jongeren hen met name kwetsbaar maakt voor het meemaken en vertonen van situationeel

misbruik. Meerdere aspecten van het seksuele gedrag van jongeren beïnvloeden de kans of iemand wel of niet te maken heeft gekregen met misbruik van dronkenschap (hetzij dat zij zelf misbruikt werden, hetzij dat zij een dronken partner misbruikten). Andere vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen vertonen minder samenhang met deze categorie van factoren.

Ook blijkt uit de analyses dat seksuele en relationele vaardigheden weliswaar een belangrijke factor zijn in

Tabel 3. Risico en beschermingsfactoren voor het meemaken van grensoverschrijdende seks sinds de 14^e verjaardag (Odds Ratio) ($n = 1350$)

	verbaal	situatie	Meemaken dwang	direct	media
<i>Sociaal- demografische kenmerken</i>					
vrouw zijn	2.52***	1.44	3.02***	3.44	1.73***
ouder zijn	1.05	.97	1.03	.96	.89***
hoger opleidingsniveau hebben	1.34	1.12	1.04	.96	
van niet-westerse afkomst zijn	.96	1.24	.96	.84	
meer waarde aan religie hechten	1.02	.92	1.20*	.97	.98
homo, lesbisch of biseksueel zijn	1.17	1.62*	.65	1.72*	1.31
<i>Achtergrond en gedrag</i>					
stedelijker wonen	a	a	a	a	a
afkomstig zijn uit eenoudergezin	1.32	1.52	a	1.68*	a
meer alcoholgebruik	a	1.23***	a	1.05	a
afgelopen jaar drugs hebben gebruikt	a	1.58**	a	a	a
rockmuziek goed vinden	a	1.20*	a	1.08	a
urban muziek goed vinden	.90	a	a	a	a
volwassen muziek goed vinden	a	a	a	a	.81***
meer tv kijken	a	1.11	a	a	1.15*
meer Internetten	a	a	1.26*	.86*	a
vaker porno kijken	a	.80**	a	a	a
gewelddadige porno kijken	a	1.55	2.24*	1.87	a
vaste partner hebben	.78	.79	a	a	a
meer seksuele partners hebben gehad	1.25***	1.21***	1.28***	1.16***	1.27***
jonger zijn bij eerste keer seks	.87***	a	a	a	a
ooit onenightstand gehad	a	2.01***	a	a	a
ooit betaald of iets anders gegeven voor seks	.23**	.18*	1.54	a	a
ooit geld of iets anders gekregen voor seks	a	a	a	a	1.57
ooit seks met iemand via Internet leren kennen	a	.67*	1.62*	a	1.52**
<i>Seksuele attitudes en motieven</i>					
positievere attitude ten opzichte van dwang	a	a	1.16	a	a
hogere seksuele eigenwaarde	a	a	.72*	.87	.92
meer seksueel sensatie zoeken	a	a	a	a	a
vaker seks vanwege goedkeuring vrienden	.67	1.61***	a	a	a
vaker seks vanwege coping	1.23	a	a	a	1.14
vaker seks vanwege zelfbevestiging	a	a	a	.11	a
vaker seks vanwege opwinding	a	a	a	.87	a
vaker seks vanwege intimiteit	a	a	a	a	a
vaker seks vanwege goedkeuring partner	a	1.36*	1.22	a	1.23
op relaties gericht seksueel zelfbeeld	a	a	a	1.34*	a
<i>Seksuele en relationele vaardigheden</i>					
beter in staat zijn om seks te initiëren	a	a	a	a	a
beter in staat zijn om seks te weigeren	.70***	a	a	.85	.83*
vaker symbolisch verzet	1.35***	1.24*	1.17	1.42***	1.15
vaker instemmen met ongewilde seks	1.61***	1.23*	a	1.42***	1.18
<i>Sociale context</i>					
betere sociale integratie	a	a	a	.74*	.70*
bij urban jongerencultuur horen	a	a	a	a	a
bij alternatieve jongerencultuur horen	a	a	a	a	a
meer vrije tijd met vrienden doorbrengen	a	a	a	1.17	a
betere band met ouders	.80***	a	.78**	.81***	a
percentage verklaarde variantie (Nagelkerke R ²)	23%	24%	15%	20%	16%

^a De factor maakt geen deel uit van het uiteindelijke eindmodel voor de desbetreffende ervaring of gedraging

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

het voorspellen van grensoverschrijdend seksueel gedrag, maar dat zij niet samengaan met het meemaken (of vertonen) van seksuele dwang. Het kunnen weigeren van seks en duidelijk communiceren over wat iemand zelf niet, of juist wel, wil verkleint de kans op het meemaken van met name verbale manipulatie, en in mindere mate van situationeel misbruik en directe vormen van grensoverschrijding zonder fysiek contact. Maar wanneer een partner gebruik maakt van seksuele dwang (bijvoorbeeld opzettelijk drogeren, samen-

werking met een groepje of geweld gebruiken), hebben verbale weerbaarheid en duidelijke communicatie over seks geen invloed.

Tot slot speelt het kijken naar geweldadige porno een rol bij het vertonen van situationeel misbruik of seksuele dwang. Opvallend is dat niet het kijken naar porno in het algemeen de kans op het wel of niet vertonen van deze grensoverschrijdende gedragingen beïnvloed, maar dat alleen het kijken naar geweldadige porno deze kans vergroot.

Tabel 4. Risico en beschermingsfactoren voor het vertonen van grensoverschrijdende seks sinds de 14^e verjaardag (Odds Ratio) ($n = 1350$)

	verbaal	situatie	Vertonen dwang	direct	media
<i>Sociaal- demografische kenmerken</i>					
vrouw zijn	.53***	.45***	.88	.46***	.65*
ouder zijn	1.09**	1.08	.96	.92***	1.01
hoger opleidingsniveau hebben	.98	1.12	.82	.73***	.53***
van niet-westerse afkomst zijn	1.28	1.02	4.14***	1.27	1.24
meer waarde aan religie hechten	1.03	.99	.91	1.04	1.06
homo, lesbisch of biseksueel zijn	.90	1.33	1.78	1.70*	.98
<i>Achtergrond en gedrag</i>					
stedelijker wonen	a	a	a	a	a
afkomstig zijn uit eenoudergezin	a	a	a	a	a
meer alcoholgebruik	a	1.22***	a	1.04	1.10*
afgelopen jaar drugs hebben gebruikt	a	a	a	a	a
rockmuziek goed vinden	a	a	a	a	a
urban muziek goed vinden	.85*	a	a	a	a
volwassen muziek goed vinden	a	.89	a	.87	.79*
meer tv kijken	a	a	a	1.25***	1.37***
meer Internetten	a	.75**	a	.73***	a
vaker porno kijken	1.10	a	a	1.72	a
gewelddadige porno kijken	a	2.25*	3.90***	1.01	a
vaste partner hebben	a	a	a	a	a
meer seksuele partners hebben gehad	1.13***	a	a	1.01	1.05
jonger zijn bij eerste keer seks	a	.84***	a	a	a
ooit onenightstand gehad	a	2.48***	a	a	a
ooit betaald of iets anders gegeven voor seks	a	a	a	a	a
ooit geld of iets anders gekregen voor seks	a	a	a	a	a
ooit seks met iemand via Internet leren kennen	a	a	a	a	1.58
<i>Seksuele attitudes en motieven</i>					
positievere attitude ten opzichte van dwang	a	1.61**	a	1.97***	1.60***
hogere seksuele eigenwaarde	a	.75	.34**	a	a
meer seksueel sensatie zoeken	1.76***	a	3.79***	1.37**	1.40*
vaker seks vanwege goedkeuring vrienden	a	a	a	1.79**	a
vaker seks vanwege coping	a	a	a	a	1.24*
vaker seks vanwege zelfbevestiging	a	1.26*	a	a	a
vaker seks vanwege opwinding	a	a	a	a	a
vaker seks vanwege intimiteit	a	a	a	a	a
vaker seks vanwege goedkeuring partner	a	a	a	a	a
op relaties gericht seksueel zelfbeeld	a	a	a	a	a
<i>Seksuele en relationale vaardigheden</i>					
beter in staat zijn om seks te initiëren	1.30**	a	a	a	.81
beter in staat zijn om seks te weigeren	.79**	a	a	a	a
vaker symbolisch verzet	1.24**	1.40**	a	1.20*	a
vaker instemmen met ongewilde seks	a	a	a	a	a
<i>Sociale context</i>					
betere sociale integratie	a	a	a	a	a
bij urban jongerencultuur horen	a	a	a	a	a
bij alternatieve jongerencultuur horen	a	a	a	a	a
meer vrije tijd met vrienden doorbrengen	a	a	a	a	a
betere band met ouders	a	a	a	.87*	a
percentage verklaarde variantie (Nagelkerke R ²)	19%	22%	17%	21%	18%

^a De factor maakt geen deel uit van het uiteindelijke eindmodel voor de desbetreffende ervaring of gedraging

*** $p < .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$

Discussie

De bevindingen van dit onderzoek laten zien dat grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen zowel onder jonge vrouwen als onder jonge mannen zeer divers zijn. Het meemaken van directe grensoverschrijding zonder fysiek contact (bijv. aangestaard worden, opmerkingen krijgen) werd het meest gerapporteerd door de deelnemers aan het huidige onderzoek. Seksuele dwang werd het minst gerapporteerd. Deze rangorde ging ook op voor het vertonen van diverse grensoverschrijdende seksuele gedragingen. Het sociaal-ecologische model lijkt, door het brede spectrum van zowel individuele als sociale invloeden, een geschikt model te zijn voor het verklaren van het meemaken en vertonen van grensoverschrijdend seksueel. Op het individuele niveau spelen achtergrond, gedragingen en seksuele en relationele vaardigheden met name een rol bij het al dan niet meemaken van grensoverschrijdende gedragingen, terwijl het vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag meer samen gaat met attitudes en motieven. Enkele aspecten van de sociale context spelen ook een rol bij het meemaken van grensoverschrijdende seks, maar de sociale context lijkt niet samen te hangen met het vertonen van grensoverschrijdend gedrag. Over alle gedragingen en ervaringen heen verklaren de modellen grofweg zo'n twintig procent van de variantie. Deze percentages kunnen worden verhoogd door bijvoorbeeld andere, reeds bekende, aspecten van de achtergrond (bijvoorbeeld het in de jeugd hebben meegemaakt van seksueel misbruik, zie onder andere Hendriks et al., 2010) of gedragingen (bijvoorbeeld ander delinquent gedrag vertonen of meemaken) ook in het model op te nemen.

Een verdere bevinding van dit onderzoek is dat de sociaal-ecologische risico- en beschermingsfactoren deels verschillen voor de diverse grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen. Zo blijken achtergrond en gedrag kwetsbaar te maken voor het al dan niet meemaken of vertonen van situationeel misbruik, maar deze factoren hebben op andere vormen van grensoverschrijdend gedrag minder invloed. Enkele factoren, met name de hoeveelheid seksuele partners en ambigue communicatie over seks (in het bijzonder symbolisch verzet) spelen een rol bij zowel het meemaken als uitoefenen van de meerderheid van de verschillende grensoverschrijdende gedragingen en ervaringen.

Een verklaring voor de invloed van de hoeveelheid seksuele partners kan zijn dat dit jongeren aan meer risicovolle situaties blootstelt; als iemand meer partners heeft, is de kans dat het mis gaat groter. Deze bevinding is in lijn met het werk van Finkelhor en

Asdigian (1996) die het meemaken van grensoverschrijdende seksuele ervaringen deels verklaren vanuit de routine/activiteiten theorie: door een bepaalde levenswijze of door bepaalde activiteiten komt iemand in situaties terecht waarin deze persoon meer of minder risico loopt op bepaalde gebeurtenissen. Het hebben van meer partners is een voorbeeld van een dergelijke activiteit, net als het hebben van ervaring met one-night-stands. De bevindingen met betrekking tot de specifieke risicofactoren voor het meemaken of vertonen van situationeel misbruik (te weten gedrag en achtergrond) zijn hiermee ook in lijn. Een alternatieve verklaring voor de invloed van de hoeveelheid seksuele partners en ervaring hebben met one-night-stands kan simpelweg zijn dat degenen die ervaring hebben met het meemaken of vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag meer seksuele partners hebben omdat overhalen (of overgehaald worden) in een hoger aantal partners en ervaring met one-night-stands resulteert.

Symbolisch verzet kan de kans op het meemaken van grensoverschrijdend seksueel gedrag vergroten omdat daarmee tegenstrijdige en ambigue signalen worden uitgezonden (Krahé et al., 2003; Krahé, Scheinberger-Olwig & Kolpin, 2000); partners worden geconfronteerd met een 'nee' terwijl iemand wel degelijk seks wil. Als iemand symbolisch verzet (vaker) als strategie gebruikt, kan deze strategie iemands vaardigheden ondermijnen om duidelijk en overtuigend 'nee' te zeggen bij een oprechte weigering. Partners die vaker met symbolisch verzet worden geconfronteerd, leren in feite dat 'nee' wel degelijk (soms) 'ja' betekent. Jongeren die zelf 'nee' zeggen terwijl ze wel seks willen, gaan er wellicht vanuit dat als hun eigen 'nee' eigenlijk geen 'nee' is, ook een 'nee' van een partner niet serieus genomen hoeft te worden. Zij zullen hierdoor eerder geneigd zijn om seks te hebben met een partner die aangeeft dit niet te willen. Een andere vorm van ambigue communicatie is instemming met ongewenste seks. Volgens Krahé et al. (2000) kan instemmen ertoe leiden dat partners het idee krijgen dat jongeren die (vaker) instemmen het blijkbaar helemaal niet zo erg vinden om seks te hebben zonder dat ze dat zelf willen. Een alternatieve verklaring voor de samenhang tussen instemmen en grensoverschrijdende seks, is dat het om een en dezelfde gebeurtenis gaat (Krahé et al., 2000) waarbij de jongere instemt met de grensoverschrijdende seks. In de huidige studie zijn instemmen met ongewenste seks en grensoverschrijdende seksuele ervaringen echter niet hoog gecorreleerd (variërend van .11 tot .26), wat deze alternatieve verklaring tegenspreekt.

Naast de hoeveelheid seksuele partners en ambigue

communicatie over seks, speelt ook een goede band met de ouders bij de meerderheid van de ervaringen een rol. Jongeren met een goede band met ouder(s) of opvoeder(s) maken minder vaak grensoverschrijdende seksuele ervaringen mee. Er zijn tal van verklaringen voor deze beschermende invloed. Zo kan een goede band met ouders het ontwikkelen van gezonde relaties, het leren communiceren, het leren nemen van beslissingen en het overdragen van bepaalde normen en waarden bevorderen (Coley, Medeiros & Schindler, 2008). Een andere verklaring is dat ouders van invloed zijn omdat zij beïnvloeden welke vrienden jongeren kiezen, of dat een goede band met de ouders bescherming kan bieden tegen de eventuele negatieve invloed van leeftijdsgenoten (zie onder andere Benda & DiBlasio, 1994; Metzler, Noell, Biglan, Ary & Smolkowski, 1994).

Het op zoek zijn naar seksuele sensatie en een positieve attitude ten opzichte van seksuele dwang gaan samen met een meerderheid van grensoverschrijdende seksuele gedragingen. De invloed van een positieve attitude ten opzichte van seksuele dwang is niet verrassend, en ook in eerdere onderzoeken al aangetoond (zie onder andere Forbes et al., 2004; Foshee et al., 2001; Hines, 2007). Er is minder onderzoek voorhanden naar het verband tussen seksueel sensatie zoeken en grensoverschrijdende gedragingen. Wel komt uit onderzoek naar seksueel risicogedrag met betrekking tot hiv/aids seksueel sensatie zoeken ook als risicofactor naar voren (zie bijvoorbeeld Kalichman & Rompa, 1995). Het op zoek zijn naar seksuele sensatie lijkt dus een belangrijke factor te zijn voor een breed scala aan seksueel risicovolle gedragingen.

Beperkingen

Het onderzoek kent een aantal beperkingen. Ten eerste is een aantal kanttekeningen te plaatsen bij de steekproef. Er is geen gebruik gemaakt van een representatieve steekproef, waardoor er geen betrouwbare uitspraken kunnen worden gedaan over de prevalentie van de verschillende grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen in de populatie. Ook kozen jongeren er zelf voor om wel of niet mee te doen aan het onderzoek en is de respons van de tweede meting aan de lage kant. Beide beperkingen kunnen de resultaten hebben vertekend (Catania, Gibson, Chitwood & Coates, 1990; Dunne et al., 1997). Zo kan de hogere deelname van hoger-opgeleiden en westerse deelnemers de schatting van de prevalentie hebben beïnvloed, omdat bijvoorbeeld uit eerdere onderzoeken blijkt dat lager opgeleide jongeren meer ervaring hebben met het meemaken en vertonen van grensoverschrijdend gedrag (zie onder andere De Graaf et

al., 2005; Hendriks et al., 2010). Voor een betrouwbare schatting van de prevalentie van de verschillende grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen zullen de vragen dus in een grootschalige, representatieve bevolkingsstudie moeten worden opgenomen.

Er zijn ook enkele kanttekeningen te plaatsen bij de onderzoeksopzet. Allereerst is het door de correlatieve aard van het onderzoek niet mogelijk om oorzaak-gevolg relaties vast te stellen. Verder zijn de gebruikte instrumenten veelal uit de Engelstalige literatuur afkomstig en de door ons geconstrueerde Nederlandstalige versies zijn (nog) niet gevalideerd. Tevens is er gebruik gemaakt zelfrapportage instrumenten. Hoewel dit een gebruikelijke manier is om onderzoek te doen naar gedrag onder jongeren, kunnen de nadelen zijn dat deelnemers bepaalde ervaringen of gedragingen niet rapporteren omdat het sociaal onwenselijke gedragingen betreft, of omdat zij bijvoorbeeld de ervaringen privé vinden. Tot slot worden er vaak vraagtekens gezet bij de betrouwbaarheid van het afnemen van vragenlijsten via Internet. Recent onderzoek laat echter zien dat digitale vragenlijsten een goede onderzoeksmethode zijn als het gaat om jongeren (en seks): er zijn geen verschillen gevonden in uitkomsten tussen digitale en papieren zelfrapportages, jongeren beschouwen de digitale vragenlijsten als net zo betrouwbaar en privé als papieren vragenlijsten en vinden het invullen van digitale vragenlijsten ook prettiger dan het invullen op papier (Gosling, Vazire, Srivastava & John, 2004; van de Looij-Jansen & De Wilde, 2008; Mangunkusumo, 2006).

Aanbevelingen

Ondanks de beperkingen levert dit onderzoek een bijdrage aan de kennis over grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen in Nederland. Gezien de brede invloed van ambigue communicatie in het bijzonder, en seksuele en relationele vaardigheden in het algemeen, lijkt dit een belangrijk aanknopingspunt te zijn voor het ontwikkelen van nieuwe, of het aanpassen van bestaande, interventies. De bevindingen onderstrepen ook de noodzaak voor een samenhangend aanbod op het gebied van effectieve seksuele en relationele vorming voor jongeren waarin de preventie van de diverse vormen van grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen belangrijke onderdelen zijn. Inhoudelijk dient deze vorming de seksuele en relationele vaardigheden van jongeren te stimuleren, met inbegrip van adequate communicatie over seks met (mogelijke) partners.

Literatuur

- Abbey, A., & McAuslan, P. (2004). A longitudinal examination of male college students' perpetration of sexual assault. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 72*, 747-756.
- Benda, B. B., & DiBlasio, F. A. (1994). An integration of theory: Adolescents sexual contacts. *Journal of Youth and Adolescence, 23*, 403-419.
- Borowsky, I. W., Hogan, M., & Ireland, M. (1997). Adolescents sexual aggression: Risk and protective factors. *Pediatrics, 100*, 7.
- Breeman, L. D., de Wit, J. B. F., & Woertman, L. (2006). *Development of an adolescents sexual self-concept scale: Accounting for differences in gender and ethnicity*. Unpublished manuscript, Utrecht University.
- Catania, J. A., Gibson, D. R., Chitwood, D. D., & Coates, T. J. (1990). Methodological problems in AIDS behavioural research: Influences on measurement error and participation bias in studies of sexual behavior. *Psychological Bulletin, 108*, 339-362.
- Coley, R. L., Medeiros, B. L., & Schindler, H. S. (2008). Using sibling differences to estimate effects of parenting on adolescent sexual risk behavior. *Journal of Adolescent Health, 43*, 133-140.
- Cooper, M. L., Shapiro, C. M., & Powers, A. M. (1999). Motivations for sex and risky sexual behavior among adolescents and young adults: A functional perspective. *Journal of Personality and Social Psychology, 75*, 1528-1558.
- Crown, L., & Roberts, L. (2007). Against their will: Young women's nonagentic sexual experiences. *Journal of Social and Personal Relationships, 24*, 385-404.
- de Bruijn, P., Burrie, I., & van Wel, F. (2006). A risky boundary: Unwanted sexual behaviour among youth. *Journal of Sexual Aggression, 12*, 81-96.
- de Graaf, H., Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- de Graaf, H., & Vanwesenbeeck, I. (2006). *Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op Internet*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Delsing, M. J. M. H., ter Bogt, T. F. M., Engels, R. C. M. E., & Meeuw, W. H. J. (2007). Adolescents' peer crowd identification in the Netherlands: Structure and associations with problem behaviors. *Journal of Research on Adolescence, 17*, 467-480.
- Dunne, M. P., Martin, N. G., Bailey, J. M., Heath, A. C., Bucholz, K. K., Madden, P. A. F., & Statham, D. J. (1997). Participation bias in a sexuality survey: Psychological and behavioural characteristics of responders and non-responders. *International Journal of Epidemiology, 26*, 844-854.
- Farris, C., Treat, T. A., Viken, R. J., & McFall, R. M. (2008). Sexual coercion and the misinterpretation of sexual intent. *Clinical Psychology Review, 28*, 48-66.
- Finkelhor, D., & Asdigian, N. L. (1996). Risk factors for youth victimization: Beyond a lifestyles/routine activities theory approach. *Violence and Victims, 11*, 3-19.
- Forbes, G. B., Adams-Curtis, L. E., & White, K. B. (2004). First- and second-generation measures of sexism, rape myths and related beliefs, and hostility toward women. Their interrelationships and association with college students' experiences with dating aggression and sexual coercion. *Violence Against Women, 10*, 236-261.
- Foshee, V. A., Benefield, T. S., Ennett, S. T., Bauman, K. E., & Suchindran, C. (2004). Longitudinal predictors of serious physical and sexual dating violence victimization during adolescence. *Preventive Medicine, 39*, 1007-1016.
- George, W. H., & Stoner, S. (2000). Understanding acute alcohol effects on sexual behaviour. *Annual Review of Sex Research, 11*, 92-123.
- Gerrits, L. A. W., Dekovic, M., Groenendaal, J. H. A., & Noom, M. J. (1996). Opvoedingsgedrag. In J. Ripens, J. M. A. Hermanns, & W. H. J. Meeus (Red.), *Opvoeden in Nederland* (pp. 41-69). Assen: Van Gorcum.
- Gosling, S. D., Vazire, S., Srivastava, S., & John, O. P. (2004). Should we trust web-based studies? A comparative analysis of six preconceptions about Internet questionnaires. *American Psychologist, 59*, 93-104.
- Hendriks, J., Slotboom, A., & Verbruggen, J. (2010). Zelfgerapporteerde seksuele dwang onder adolescenten. *Tijdschrift voor Seksuologie, 34*, 33-43.
- Hines, D. A. (2007). Predictors of sexual coercion against women and men: A multilevel, multinational study of university students. *Archives of Sexual Behavior, 36*, 403-422.
- Kalichman, S. C., & Rompa, D. (1995). Sexual sensation seeking and sexual compulsivity scales: Reliability, validity, and predicting HIV risk behavior. *Journal of Personality Assessment, 65*, 586-601.
- Kingston, D. A., Malamuth, N. M., Fedoroff, P., & Marshall, W. L. (2009). The importance of individual differences in pornography use: Theoretical perspectives and implications for treating sexual offenders. *Journal of Sex Research, 46*, 216-232.
- Koss, M. P., Abbey, A., Campbell, R., Cook, S., Norris, J., Testa, M., Ullman, S., West, C., & White, J. (2007). Revising the SES: A collaborative process to improve assessment of sexual aggression and victimization. *Psychology of Women Quarterly, 31*, 357-370.
- Krahé, B. (1998). Sexual aggression among adolescents. Prevalence and predictors in a German sample. *Psychology of Women Quarterly, 22*, 537-554.
- Krahé, B., Scheinberger-Olwig, R., & Kolpin, S. (2000). Ambiguous communication of sexual intentions as a risk marker of sexual aggression. *Sex Roles, 42*, 313-337.
- Krahé, B., Waizenhöfer, E., & Möller, I. (2003). Women's sexual aggression against men: Prevalence en predictors. *Sex Roles, 49*, 219-232.
- Kuyper, L., de Wit, J., Adam, P., Woertman, L. & van Berlo, W. (2010). *Laat je nu horen! Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren*. Utrecht: Universiteit Utrecht / Rutgers Nisso Groep.
- Lacasse, A., & Mendelson, M. J. (2007). Sexual coercion among adolescents. Victims and perpetrators. *Journal of Interpersonal Violence, 22*, 424-437.

- L'Engle, K. L., Brown, J. D., & Kenneavy, K. (2006). The mass media are an important context for adolescents' sexual behavior. *Journal of Adolescent Health, 38*, 186–192.
- Mangunkusumo, R. T., Duisterhout, J. S., de Graaff, N., Maarsingh, E. J., de Koning, H. J., & Raat, H. (2006). Internet versus paper mode of health and health behavior questionnaires in elementary schools: Asthma and fruit as examples. *Journal of School Health, 76*, 80–86.
- Moore, T. M., Stuart, G. L., Meehan, J. C., Rhatigan, D. L., Hellmuth, J. C., & Keen, S. M. (2008). Drug abuse and aggression between intimate partners: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review, 28*, 247–274.
- Metzler, C. W., Noell, J., Biglan, A., Ary, D., & Smolkowski, K. (1994). The social context for risky sexual behaviour among adolescents. *Journal of Behavioral Medicine, 17*, 419–438.
- Morokoff, P. J., Quina, K., Harlow, L., Whitmire, L., Grimley, D. M., Gibson, P. R., & Burkholder, G. J. (1997). Sexual assertiveness scale (SAS) for women: Development and validation. *Journal of Personality and Social Psychology, 73*, 790–804.
- Mulder, J. (2008). *Use it or loose it. Music preferences and uses related to psychosocial functioning among adolescents and young adults*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Murnen, S. K., & Kohlman, M. H. (2007). Athletic participation, fraternity membership, and sexual aggression among college men: A meta-analytic review. *Sex Roles, 57*, 145–157.
- O'Sullivan, L. F., Meyer-Bahlburg, H. F. L., & McKeague, I. W. (2006). The development of the sexual self-concept inventory for early adolescent girls. *Psychology of Women Quarterly, 30*, 139–149.
- Price, E. L., & Byers, E. S. (1999). The attitudes towards dating violence scales: Development and initial validation. *Journal of Family Violence, 14*, 351–375.
- Salter, D., McMillan, D., Richards, M., Talbot, T., Hodges, J., Bentovim, A., Hastings, R., Steveson, J., & Skuse, D. (2003). Development of sexually abusive behaviour in sexually victimized males: A longitudinal study. *Lancet, 361*, 471–476.
- Spitzberg, B. H. (1999). An analysis of empirical estimates of sexual aggression victimization and perpetration. *Violence and Victims, 14*, 241–260.
- Sprecher, S., Hatfield, E., Cortese, A., Potapova, E., & Levitskaya, A. (1994). Token resistance to sexual intercourse and consent to unwanted sexual intercourse: College students' dating experiences in three countries. *The Journal of Sex Research, 32*, 125–132.
- Testa, M., & Dermen, K. H. (1999). The differential correlates of sexual coercion and rape. *Journal of Interpersonal Violence, 14*, 548–561.
- Testa, M., VanZile-Tamsen, C., & Livingston, J. A. (2007). Prospective prediction of women's sexual victimization by intimate and nonintimate male perpetrators. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 75*, 52–60.
- Timmerman, G. (2005). A comparison between girls' and boys' experiences of unwanted sexual behaviour in secondary school. *Educational Research, 47*, 291–306.
- van de Looij-Jansen, P. M., & de Wilde, E. J. (2008). Comparison of web-based versus paper-and-pencil self-administrated questionnaire: Effects on health indicators in Dutch Adolescents. *Health Services Research, 43*, 1708–1721.
- Ward, L. M. (2003). Understanding the role of entertainment media in the sexual socialization of American Youth: A review of empirical evidence. *Developmental Review, 23*, 347–388.
- White, J. W., McMullin, D., Swartout, K., Sechrist, S., & Gollehon, A. (2008). Violence in intimate relationships: A conceptual and empirical examination of sexual and psychical aggression. *Children and Youth Services Review, 30*, 338–351.
- WHO (2002). *World report on violence and health: Summary*. Geneva: WHO.

Summary

Unwanted sexual experiences and behaviours among young people. Key findings from the youth survey “Speak up now!”

To gain more insight in the diversity of unwanted sexual experiences and behaviours and the different risk and protective factors of various unwanted experiences and behaviours a large-scale youth survey ($N = 1350$, 15-25 years old) was carried out by Utrecht University and the Rutgers Nisso Group. This paper provides a summary of the key findings. We discuss the various forms of unwanted sexual experiences and behaviours that young people reported (e.g., verbal manipulation and situational abuse). We also discuss various individual and social risk and protective factors for unwanted sex. The general conclusion of the study is that both young women and young men report a wide range of unwanted sexual experiences and engage in a diversity of unwanted sexual behaviours. These various kinds of experiences and behaviours each have their own specific protective and risk factors. At the same time, some protective and risk factors were found to influence the majority of unwanted sexual experiences and behaviours. For unwanted sexual experiences, these risk factors, in addition to being a woman, are having more sexual partners, ambiguous communication about sex and having a less good relationship with one's parent(s). The risk factors for unwanted sexual behaviours, in addition to being a man, were having a more positive attitude towards unwanted sexual behaviour, sexual sensation seeking and token resistance to wanted sex. The relationship between ambiguous communications and various unwanted sexual experiences and behaviours points to the importance of effective sexuality education for young people in which the diversity of unwanted sexual experiences and behaviours is addressed, as well as a focus on clear communication about sex.

Bijlage 1. Meetinstrumenten

Variabele	Herkomst	Items	Antwoordopties	α
Achtergrond en gedrag				
muzieksmaak: rock	Mulder (2008)	4	1-5: hogere score: meer waardering rockmuziek (bv hardrock)	.81
muzieksmaak: urban	Mulder (2008)	2	1-5: hogere score: meer waardering urban muziek (bv hiphop)	.82
muzieksmaak: volwassen	Mulder (2008)	3	1-5: hogere score: meer waardering volwassen muziek (bv klassiek)	.68
Seksuele attitudes en motieven¹				
attitude ten opzichte van seksuele dwang	Price & Byers (1999)	16	1-5: hogere score: positievere attitude ten aanzien van seksuele dwang (bv druk uitoefenen op partner om te zoenen)	.84
seksuele eigenwaarde	O'Sullivan, Meyer-Bahlburg & McKeague (2006)	7	1-5: hogere score: meer seksuele eigenwaarde (bv je goed voelen bij je seksuele gedrag)	.83
seksueel sensatiezoeken	Kalichman & Rompa (1995)	8	1-5: hogere score: meer seksueel sensatiezoeken (bv houden van wilde en ongeremde seks)	.75
motief voor seks: goedkeuring vrienden	Cooper, Shapiro & Powers (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege goedkeuring vrienden (bv omdat ze je anders naar beneden halen)	.94
motief voor seks: coping	Cooper et al. (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege coping (bv omdat je je down voelt)	.93
motief voor seks: zelfbevestiging	Cooper et al. (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege zelfbevestiging (bv om te bewijzen dat je nog aantrekkelijk bent)	.91
motief voor seks: opwinding	Cooper et al. (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege opwinding (bv omdat je opgewonden bent)	.89
motief voor seks: intimiteit	Cooper et al. (1999)	5	1-5: hogere score: vaker seks vanwege intimiteit (bv om dichterbij partner te zijn)	.88
motief voor seks: goedkeuring partner	Cooper et al. (1999)	4	1-5: hogere score: vaker seks vanwege goedkeuring partner (bv omdat je bang bent dat partner anders weggaat)	.88
seksueel zelfbeeld	Breeman, de Wit & Woertman (2006)	3	1-5: hogere score: meer gericht op relaties (bv jezelf als romantisch en intiem zien)	.67
Seksuele en relationele vaardigheden¹				
seks kunnen initiëren	Morokoff et al. (1997)	5	1-5: hogere score: seks beter kunnen initiëren (bv je partner laten weten dat je aangeraakt wilt worden)	.75
seks kunnen weigeren	Morokoff et al. (1997)	6	1-5: hogere score: seks beter kunnen weigeren (bv geen seks hebben ook als partner blijft aandringen)	.82
symbolisch verzet	Sprechner, Hatfield, Cortese, Potapova & Levetskaya (1994)	1	1-5: hogere score: vaker zeggen dat je geen seks wil terwijl je wel seks wilt	
Instemming	Sprechner et al. (1994)	1	1-5: hogere score: vaker zeggen dat je seks wil terwijl je geen seks wilt	
Sociale context¹				
sociale integratie	De Graaf et al. (2006) en L'Engle, Brown & Kenneavy (2006)	8	1-5: hogere score: meer sociale integratie (bv het idee hebben dat je belangrijk bent voor je vrienden)	.76
urban jongerencultuur	Delsing, ter Bogt, Engels & Meeuws (2007)	2	1-5: hogere score: meer passen bij urban jongerencultuur (bv rasta's)	.68
alternatieve jongerencultuur	Delsing et al. (2007)	3	1-5: hogere score: meer passen bij alternatieve jongerencultuur (bv punkers)	.77
vrije tijd met vrienden	eigen constructie	3	1-6: hogere score: meer tijd met vrienden doorbrengen (bv bij vrienden thuis)	.65
band met ouders	Gerrits, Dekovic, Groenendaal & Noom (1996)	8	1-5: hogere score: meer affectieve en responsieve band met ouders (bv goed kunnen praten over allerlei zaken)	.93

¹De schalen zijn enigszins aangepast voor het afnemen bij (onder andere laagopgeleide) Nederlandse jongeren in overleg met experts en jongeren zelf